РУМЪНИЯ И АЛБАНИЯ В ПОЛИТИКАТА НА „ГОЛЯМАТА ТРОЙКА" В КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Стефан Анчев

Общото в политиката при двете западни държави от „голямата тройка" е отношението към губещата войната Германия. В Лондон имат все по-големи опасения от растящото влияние на СССР и от възможността той да играе важна роля след края на войната. През май 1944 г. Идън пише за опасенията си от „комунизация" на Средиземноморието и страните от Източна Европа. Според един от висшите съветници във Форин офис „началник щабовете в армията възприемат Съветския съюз като враг номер едно и даже се обсъждат варианти за „използване на германската поддръжка против него". Разривът между съюзниците, ако не явно в техните отношения, вече се планира за следвоенния период. В Лондон не са забравили „пакта на четирите", в който победена Германия заемаше равноправно място заедно с победителите от Първата световна война. В края на Втората световна война там вече мислят за нейното бъдеще, дори и като победена държава. В комитета за следвоенно планиране Германия се разглежда като бъдещ съюзник и участник в западноевропейски блок създаден под егидата на Великобритания, който да се противопостави на Източния съветски блок[1].

Няколко месеца преди края на войната (март 1945 г.) Чърчил дава заповед за концентрирано събиране на трофейното германско оръжие с оглед на вероятното му използване против Съветския съюз. Заедно с това той заповядва на своите генерали да се готвят за война против СССР . В тази насока е и разработката на операция „Невъзможно" – план за война против СССР, която трябвало да започне на 1 юли 1945 г. със 112 германски дивизии, попаднали в английски плен, запазили военната си структура в провинцията Шлезвиг-Холщайн в Южна Дания. Въпреки невъзможността на този план те са поддържани в бойна готовност до пролетта на 1946 г.[2] Отношението към СССР дава и своето отражение върху политическото бъдеще на балканските държави.

На 9 октомври Чърчил и Идън са в Москва, където обсъждат със Сталин положението в Полша, Румъния, Гърция, Италия и България. На тази среща се разменя прословутото листче, на което в процентно отношение се определя следвоенното влияние и статукво на Балканите. Предложението на английския премиер е Румъния – 90% за Русия[2a], Гърция – 90% за Англия, Югославия, както и Унгария 50% на 50%, България – 75% за Русия. Сталин прочел направения от Павлов превод и само

поправил съотношението за България (в повечето документи тази поправка за България не е отразена и тя остава със 75% под влиянието на СССР) на 90%. На следващия ден това англо-съветско разпределение на сферите за влияние, преди всичко, върху Балканите е обсъждано от Молотов и Идън. Интересен момент представлява обсъждането за „бартерна сделка" на процентите спрямо Унгария и България. Молотов настоява съотношението за Унгария да бъде 75% към 25% в полза на Съветския съюз. Идън се съгласява да се обсъди този въпрос, само ако се преразгледа преценката за България в полза на по-голямо английско влияние. Срещу аргумента на Молтов, че Чърчил вече се съгласил на съотношението 90%/10%, той прави опит да го измени по отношение на България на 80% срещу 20% при отсътпка за Унгария 75% срещу 25%. При така усложнената процентна ситуация Молотов иска по-голямо влияние в Югославия, което Идън отхвърля. След кратко прекъсване на преговорите Молотов предлага за България и Румъния 80% срещу 20%, а за Югославия 50% на 50%. При продължилите разговори по „спазаряването" Молотов прави опит да измени съотношението за Унгария, докато Балканите се смятат вече за договорени[3].

Създаденото след Втората световна война ново териториално статукво и очертаващите се след Ялта сфери на влияние, дават основание на президентските съветници и анализатори, да говорят за „крах на евроцентричния свят и необходимостта САЩ да запълнят създадения международен политически вакуум"[4], чрез създаването на нова дипломатическа система под техен контрол. Тази глобална политическа амбиция е валидна и днес, когато обстановката е сходна, като отново има политически и икономически вакуум след разпадането на социалистическата система[5].

В края на Втората световна война отношенията между „трите големи" стават все по-разнопосочни, що се отнася до изграждането на следвоенна Европа. Очертаващата се победа над двете държави от „стоманената ос" (въпросът с Япония все още не е окончателно разрешен) катализира поведение, което дотогава е потискано или поне не така откровено изразявано. Постигнатите в Ялта договорености предизвикват задоволство в Рузвелт, който изтъква пред конгреса, че е дошъл краят на „затворените съюзи, сферите на влияние, баланса на силата" и всички използвани през последните векове начини за управлението на света[6].

След Ялтенската конференция съюзниците все още не са разединени и като че ли единството им е несломимо и дълговечно. Причини за подобно поведение има, но и всеки от трите световни лидери осъзнава неизбежната истина, че след края на войната Европа (а и Балканите като част от нея) няма да бъде предишната, само под влиянието на западните победители. И Рузвелт и Чърчил разбират, че Червената армия не трябва да спира настъплението си на запад и да притиска все още силната Германия, но те съвсем и не желаят тя да наложи господството си в Източна Европа. Ясно е, че всеки от победителите ще наложи своята социална и политическа система дотам, докъдето стигне неговата армия. За разлика от все по-раздразнения Чърчил, Рузвелт смята спирането на съветското настъпление за по-опасно, от поделянето на Европа след края на войната. Следващият американски президент Х. Труман, няма далновидността на своя предшественик – Рузвелт, умира на 12 април 1945 г. За

да се обясни новата американска политика се използват идеологическите мотиви, демонизира се комунистическото общество, като то се противопоставя на „западните свободи“, заради които „западните демокрации са се борили срещу Хитлер“. През април 1945 г. Труман „уверява“ американския народ, че той никога няма да приеме комунизирането на Източна Европа, а Чърчил оказва натиск върху командването на съюзническите сили да завладее Берлин, Прага и Виена преди настъпващата съветска армия. И още нещо, съгласно постигнатото споразумение Съветският съюз не се меси при определяне на правителствата в Гърция или Белгия, нито пък обсъжда тяхната демократичност[7].

Трябва да се има предвид, че зад развяването и показното афиширане на цялата тази загриженост за демокрацията в Централна и Източна Европа стоят икономически интереси и опасенията за свързаните с тях загуби за Запада.

В края на Втората световна война и през първите години след нея, ***Румъния*** се превръща в една западна амбиция на Балканите. В плановете на Форин офис, а вече и на Вашингтон, тя отново се разглежда като страна, част от довоенната схема на западните сили. Развитието на военните действия на Източния фронт и адекватните на тях дипломатически отношения в голямата тройка, водят не само до вътрешни промени в нея, но и до нова външнополитическа ориентация на страната.

Румъния влиза във Втората световна война на страната на Тристранния пакт малко след неговото сключване – 27 септември 1940 г. След извършен през септември преврат е съставено прогерманско правителство начело с ген. Й. Антонеску. Със своето поведение в политиката новото правителство дава да се разбере, че страната се ориентира към наскоро създадената „тристранна ос“. Спира се всякакъв износ на нефт за други страни, освен за новите европейски съюзници. За повдигане боеспособността на румънската армия в страната са изпратени германски сухопътни и военновъздушни части. На 20 ноември ген. Антонеску спешно е повикан в квартирата на Хитлер. След водените разговори на 22 и 23 ноември е подписан протокол за присъединяването на Румъния към Тристранния пакт. На 4 декември 1940 г. е подписан и германско-румънски протокол за сътрудничество, който превръща северната ни съседка в част от германската икономика. На 11 юни 1941 г. в Мюнхен окончателно е уговорено румънското участие във войната срещу СССР. На Източния фронт румънците търпят значителни загуби. Само за краткия период между 19 ноември 1942 г. и 7 януари 1943 г. при Сталинград (днес Волгоград) румънската армия дава повече от 150 хил. убити, ранени и изчезнали.

В края на войната Румъния влиза в схемата за реализацията на сферите на интереси между СССР и Великобритания. На 18 май 1944 г. съветският посланик в Лондон Ф. Гусев разглежда с министъра на външните работи А. Идън възможността неговото правителство да „изведе“ Румъния от участието ѝ във войната, а Великобритания да предприеме аналогични действия в Гърция. Тази алтернатива е обект на внимание и в писмото на Чърчил до Рузвелт от 31 май[8].

Контактите между румънската и съветската дипломация започват още от зимата на 1943–1944 г. и продължават до август 1944 г. На 12 април правителството на

Антонеску чрез Щирбей получава условията на съветското правителство за излизането на Румъния от войната. В тях влизат: *скъсване на отношенията с държавите от германския блок; включване на румънската армия във войната срещу доскорошния ѝ съюзник; възстановяване на съветско-румънската граница по съглашението от 1940 г.; анулиране на Виенския арбитраж за Трансилвания, както и санкции са причинените загуби на Съветския съюз*[9]. В отговора на Ю. Маниу са представени редица контрапредложения, при което румънското съгласие за воденето на преговори се основава на съветските условия и предложените поправки. В началото на 1944 г. проект за примирие с Румъния се разработва и от Държавния департамент и от Форин офис. Прави впечатление, че в него се отделя голямо място на предвидените икономически санкции[10], както и на провокирането на болезнения за Балканите териториален въпрос, което дава възможност (опитът на Запада в това отношение е твърде голям) за намеса във взаимоотношенията и вътрешната политика на държавите от региона. При това западните предложения са изготвени след като вече съюзниците са приели съветските условия към румънското правителство. Срещу предложението на Москва за отмяна на Виенския арбитраж, от Вашингтон и Лондон разглеждат възможността за „създаването на автономна Трансилвания"[11].

На 27 април на румънското правителство е изпратен ултиматум от името на трите държави, в който се дават 72 часа за отговор на съветския вариант за примирието. Два дена по-късно румънското правителство е склонно само на промяна във външната си политика. При Щирбей в Кайро е изпратен К. Вълояну – представител на Национал-царанистката партия на Ю. Маниу, които на 25 май поставят пред Новиков въпроса за плебисцит в Бесарабия. Отговорът на съветското правителство от 30 май е лаконичен. В него се отбелязва, че няма да се обсъжда каквато и да е промяна на поставените условия, като се напомня, че все още не е даден отговор на нотите от 12 и 27 април.

По същото време, от 29 май в Стокхолм, Дука и Нану представят позицията на М. Антонеску по съветското предложение за примирие. Отново става въпрос за бъдещата съдба на Бесарабия и Буковина. Планът, който Дука предава в Москва на 1 юли от името на опозицията, е аналогичен на този, предаден от Щирбей и Вишояну на 27 юни[12]. В началото на август ген. Й. Антонеску все още продължава да се надява, че ще спаси режима си. При срещата му с Хитлер на 4 август в Източна Прусия не само се обсъждат планове за съвместни отбранителни действия, но се прокрадва и надеждата за използването на ново германско „секретно оръжие", което ще промени хода на войната. На 20 август, след започването на офанзивата на съветската армия, Ю. Маниу дава да се разбере, че е готов (за кой ли пореден път в разстояние на няколко месеца) „за решителни действия". Последвалото искане от негова страна за голям англо-американски десант в Румъния, показва и насоката на тази негова „готовност". Същата позиция защитава и румънският диктатор Й. Антонеску[13]. През нощта на 23 срещу 24 август патриотични сили на опозицията водени от Румънската комунистическа партия (РКП) свалят правителството му. Сутринта на 24 август румънската армия получава заповед да не воюва срещу съветската армия, а на следващия ден Румъния обявява война на Германия[14]. Този развой на събитията

предопределя и поведението на новото румънско правителство на ген. Санатеску по подписването на примирието.

На 25 август Кръциану, пълномощен министър в Анкара, се среща със съветският посланик С. А. Виноградов, на когото връчва нота показваща готовността на Румъния за излизане от войната[15]. На 12 септември пристигналата в Москва румънска делегация начело с Б. Щирбей и Л. Пътръшкану подписва съглашение за примирие с СССР, Великобритания и САЩ. От името на трите държави документът е подписан от маршал Р. Малиновски. В него влизат всичките условия, предявени от страна на Съветския съюз на 12 април 1944 г. Според него Румъния продължава военните действия, но вече срещу доскорошния си боен и политически съюзник – хитлеристка Германия[16]. Както в България, така и в Румъния, след излизането от войната започва да работи Съюзна контролна комисия (СКК) съставена от представители на трите велики сили. За политически представител на САЩ в Букурещ е назначен Брайтън Бери, който преди войната е генерален консул в Истанбул, а негов британски колега е Ле Руджетел. Сформираното в края на август правителство на ген. Санутеску е съставено от генерали с десни политически разбирания и представители от финансово-промишлените кръгове на румънската буржоазия и едрите земевладелци. Негови политически лидери са водачите на Национал-царанистката (НЦП) и Национал-либералната партия (НЛП), Юлиус Маниу и Дину Брътиану. През октомври 1944 г. е създаден Национално-демократически фронт (НДФ) в който влиза РКП, „Фронт на земеделците“ (ФЗ), „Съюз на патриотите“, МАДОС (организация на унгарските трудящи се в Румъния). Начело на НДФ застава лидерът на ФЗ Петру Гроза. На 4 ноември е създадено второто коалиционно правителство на К. Санатеску в което представителите на НДФ имат три места – *П. Гроза* (зам.-министър-председател), *Г. Георгиу-Деж* (Министерството на пътищата и съобщенията) и *Л. Пътрышкану* (Министерство на правосъдието).

На 12 ноември румънският премиер К. Сънътеску заедно с Гроза и Въшояну се среща с А. Я Вишински. Обсъждат се пропуските от румънска страна при изпълнението на примирието. Един от основните въпроси е свързан със Северна Трансилвания. Наложената там от съветската армия румънска гражданска администрация много бързо се компрометира със своите действия. Проявите на покровителствените от нея румънски националистически отряди принуждават съветското командуване да вземе административното управление под своя власт[17].

В края на ноември ситуацията в страната става твърде тревожна, като се говори дори и за въстание. По същото време Ю. Маниу убеждава двамата западни политически представители в СКК, че СССР има намерение да включи Румъния към своите граници[18]. Така в края на 1944 г. във връзка с оставката на второто правителство на Санатеску (29 ноември), представителите на САЩ и Великобритания установяват тесни връзки с десните партии, като те се превръщат и в постоянен източник на информация за политическото положение в страната.

На 6 декември е сформирано правителството на Н. Ръдеску, румънски политик с проанглийски настроения и със значително влияние в армията. В началото на 1945 г. в

румънския политически спектър се забелязва известно раздвижване, което по-късно води до формиране правителство на НДФ. Този вътрешнополитически процес е свързан със западната политика по време на Ялтенската конференция (4–11 февруари 1944 г.). На нея, както спрямо България, така и по отношение на Румъния се прави опит за налагане на такива условия които обслужват интересите на Вашингтон и Лондон, противоречиви с тези на Москва.

Приетата в Ялта „Декларация за освободена Европа" се използва и от двете западни сили за намеса във вътрешните работи на Румъния. Повод за това е присъединяването към НДФ на групите на Г. Тътреску и А. Александреску от НЛП. Против правителството на Ръдеску на 15 февруари 1945 г. се обявява и една група от 67 университетски професори и преподаватели, като накрая дори и патриархът подкрепя идеята за създаване правителство на НДФ. На 24 януари в свое писмо Михай моли американския президент „за вземането на мерки, поради безпокойството му за бъдещето на Румъния". В същата насока действат и хората на Ю. Маниу и Д. Брътиану пред американския политически представител Б. Бери[19]. Държавният департамент подкрепя правителството на Ръдеску, независимо че то в края на февруари прави опит да използва армията за запазване на властта си[20].

Повод за това е „безпорядъка в страната", а целта – създаването на претекст за Запада, който да аргументира намесата във вътрешните работи на Румъния. Опитът по инструкция на държавния секретар Дж. Грю от 24 февруари да се създаде служебно коалиционно правителство е неуспешен. Американската намеса дава повод на краля да откаже формирането на демократично правителство, а когато Ръдеску пада от власт, той намира подслон в английската легация, откъдето по-късно тайно заминава на Вашингтон. Там той застава начело на румънската емиграция, като организира дейността ѝ против неудобните за Запада политически среди в Румъния. На 2 март 1945 г. е сформирано правителство на П. Гроза в което влизат и представители на НЦП и НЛП*. Водачът на НЦП Ю. Маниу обаче отказва да влезе в състава на кабинета, поради това, че в него водещата роля принадлежи на Националния фронт. Така още в началото по създаването на правителството се създава вътрешна криза. На 6 март в Букурещ се провежда 800 хил. Демонстрация в подкрепа на новото правителство. В тази обстановка крал Михай е принуден да утвърди неговия мандат[21]. През август 1945 г. се възстановяват и дипломатическите отношения между Румъния и СССР.

На Потсдамската конференция Румъния и България са поставени заедно по отношение отправените към тях обвинения. Между методите за предварителен натиск влиза отзоваването на западните военни мисии от съставите на СКК в двете балкански държави, по-бързото сключване на мирните договори с тях, което пък трябва да доведе до прекратяване работата на съветското командуване в тях – идея дадена от британския министъра на външните работи А. Идън[22]. В средата на август 1945 г., по нареждане на Държавния департамент, Бери развива през румънската опозиция тезата за заинтересоваността на САЩ от създаването на „по-представително правителство" с участие на лидерите на „историческите партии", а това означава тези,

управлявали страната до началото и по време на Втората световна война – Ю. Маниу, Д. Брътиану, Б. Щирбей. В тази насока е и констатацията (изявлението на Е. Бевин, пред палатата на общините), че „управляващото в момента румънско правителство не представлява интересите на целия румънски народ". На 4 август е приета резолюция на НЦП в която се призовава към решителни действия за вземането на властта. Както насоките в резолюцията, така и последвалите действия са съобразени с мнението на западните дипломати. На 17 август Държавният департамент оказва натиск върху правителството на Гроза, като подписването на мирния договор от САЩ с Румъния се обвързва с реорганизация на правителството. Три дена по-късно всички противници на правителството подкрепени от западните политически представители искат оставката му. На 21 август държавният секретар на САЩ Дж. Бърнс уведомява Москва и Лондон за готовността на Държавния департамент да обсъди ситуацията в Румъния за вземането на общи мерки за „изпълнението на Декларацията на освободена Европа". В акцията по отстраняването на правителството взема участие и кралят, който на 22 август 1945 г. отказва да санкционира приетите от НДФ закони, при което цялостната негова правителствена дейност става незаконна[23]. Твърдата позиция на Кремъл в защита на съветските интереси в Румъния осуетява намесата на СКК във вътрешните работи на тази балканска държава.

На **7 април 1939 г.** започва унищожаването **на албанската държава**. Съпротива почти няма. Изглежда италианците отново попадат на достоен за тях съперник, когото могат да победят.

Окупацията на Албания през април 1939 г. не прави особено впечатление на западните държави, Втората световна война все още не е започнала, а държавите от континента са в полумрака на неизвестността и надеждата след Мюнхенския сговор. Само Москва реагира срещу изчезването на малката балканска държава, като обявява извършеното спрямо нея за агресия и прави опит да постави този проблем на международно обсъждане. Година и половина по-късно, когато Италия вече е във война с друга балканска държава – Гърция, а заедно с това с Англия и Франция, Форин офис прави ревизия на първоначалното си становище и вече непризнават (отхвърлят) окупацията на Албания.

На 16 септември 1942 г. в Пеза се провежда Национална освободителна конференция, която се превръща в учредителна за антифашисткия Национален фронт за освобождение (НФО). Неговото създаване е закономерен резултат на действащото от март 1942 г. на територията на страната съпротивително националноосвободително движение организирано от нелегални съвети. На конференцията се повдига и въпросът за вида на управление на страната след края на войната. Идеята това да бъде „демократична република" е отхвърлена като неподходяща за популяризиране съобразно конкретната политическа ситуация. За координиране и ръководене на съпротивителното движение на 16 септември 1942 г. е избран Генерален националноосвободителен съвет на Албания. В края на 1942 г. южните и централни райони на страната се контролират от действащите там 20 партизански отряда.

След създаването на НФО в края на същата година в Албания се появява и друга подобна организация, но с антикомунистическа насоченост. Това е Бали

комбетар (Национален фронт) начело на който застава Мидхад Фрашери[24] а неговите членове и привърженици са известни като балисти. Основателите на Бали комбетар (БК) и участниците в него са емигранти напуснали страната след свалянето на Фан Ноли и идването на власт на Ахмед Зогу в края на 1924 г., завърнали се в страната след като тя е окупирана от италианците през 1939 г.[25] Някои автори твърдят, че програмата на балистите е националноосвободителна и антикомунистическа, насочена към съюз със западните държави от антихитлеристката коалиция. По-късно се оказва, че те водят фактическа колаборационистка политика в съглашателство с италианските и германските окупационни власти. Следвоенното развитие на Албания те виждат в създаването на демократична, обединила в границите си всички албанци държава. Сътрудничеството с НФО по време на съпротивата срещу окупаторите те приемат само на паритетна основа. Между тях съществува и друго разминаване на позициите, свързано със следвоенната принадлежност (след освобождението на страната) на Косово и Западна Македония. Съобразно своето виждане за следвоенна Албания, балистите са за „етническа" Албания, докато, техните противници от ръководството на НФО са за разрешаването на този въпрос след края на войната[26]. През декември 1942 г. Обединените нации признават албанската независимост. Това активизира действията на НФО на Албания. През март 1943 г. в Лябинот е проведена Първата конференция на АКП. На нея Енвер Ходжа е избран за генерален секретар на политическото бюро на партията, като е приет (обявен) курс за всенародно въстание. На 10 юли 1943 г. Генералният съвет на НФО създава Генерален щаб за координиране действията на партизанските отряди. На 27 юли е издадена и първата заповед на новообразувания щаб за обединение на партизанските отряди в Албанска национално освободителна армия (АНОА). Работата по обединението на партизанските отряди е контролирана (или подпомагана) от представители на ЮНОА. Това е напълно разбираемо като се има предвид по-големият опит на партизанското движение в Югославия, както и единствената връзка на албанската съпротива (по това време) с друго балканско антифашистко движение. На 22 март Светозар Вукманович – Темпо, командващ партизанските отряди в Македония и един от близките съратници на Тито, пристига в Лябинот във връзка със създаването на Генерален щаб. През април в Косово е създаден Генерален щаб начело с Фадил Ходжа. Подобен развой на събитията, въпреки че инициативата за албанската съпротива като цяло идва от югославска страна, не се харесва на Тито. Скоро той ревизира плана си за териториалния обхват на албанското партизанско движение и ограничава участието на косоварите в освободителната борба[27]. На 1 септември на Втората конференция на НФО (отново в Лябинот) е взето решение за създаването в освободените райони на съвети, като основа на политическата власт на албанския народ. Приет е и техен устав за начина на работа[28].

Година по-късно след появата на Бали комбетар, в Албания се появява още едно движение, подобно на него, със същата антикомунистическа насоченост. Въпреки несъгласието на Тито и ръководството на югославската съпротива, през август 1943 г. в Мукай, близо до град Круя се срещат представителите на двете противоположни по своята същност и крайна цел движения – НФО на Албания и Бали комбетар.

Опитът да се постигне споразумение между тях пропада поради разногласия, свързани с бъдещето на Косово. За разногласието и провалянето на споразумението в Круя, своя роля има и Светозар Вукманович – Темпо, който оказва влияние върху поведението на албанските комунисти. Този резултат не е удобен и за съюзниците от голямата тройка, които (доколкото Албания влиза в техните интереси) предпочитат съпротивителното движение там да бъде единно[29]. Последователна в своята балканска политика като цяло и съобразно интересите си в Гърция и Югославия Великобритания изпраща своя военна мисия в Албания още през пролетта на 1943 г. Тя се свързва с ръководството на НФО. Американската мисия (появила се в региона през лятото на 1944 г.) прави връзка с ГЩ на АНОА. През август същата година в Албания е изпратена и съветска военна мисия. Фактическото признаване на действията на албанските партизани, които са и единствените противници на германските окупатори и борци срещу колаборационистите, е сключеното през август 1944 г. споразумение между АНОА и съюзническото командуване на западните държави в Средиземноморието, предвиждащо военна помощ[30].

Излизането на Италия от войната в началото на септември 1943 г. води до значителни промени в обстановката. На 10 септември в Албания навлизат германски части, които започват разоръжаване на намиращите се там техни доскорошни италиански съюзници. Германците започват и активна борба срещу партизаните. През ноември близо 45 хил. германска армия, с танкове и авиация започва военна операция срещу партизаните в района Вльора-Берат-Корча. Отстъплението им в планините спасява партизанските отряди от пълен разгром. В началото на януари 1944 г. германските части провеждат голяма военна операция срещу освободените райони около Елбасан и в близост до албанско гръцката граница. На 4 февруари е извършена кървава разправа от страна на СС частите с населението на Тирана. На 5 април 1944 г., ГЩ на намиращата се до това време в отбрана АНОА, издава заповед за преминаване в офанзивно настъпление[31].

В края на 1943 г. и 1944 г. се активизират действията и на антикомунистическите и монархически сили в Албания. Паралелно със създаването на Бали комбетар, колаборационистите, католическото духовенство и байрактарите от Северна Албания се обединяват в „Католическа концентрация“, начело с Гьон Маркагюни[32].

На 16 септември 1943 г. по инициатива на Джафепр Дева, един от лидерите на Бали комбетар и министър на вътрешните работи в колаборационисткото прогерманско правителство, е създадена Втората Призренска лига. Както и другите две организации и тя действа в сътрудничество с германските окупатори. Заедно с Бали комбетар нейна обща изява е създаването на СС дивизията „Скендербег“ в Косово, която се „прославя“ със своите жестокости срещу славянското и православно население там. През ноември 1943 г. албанските монархисти, привърженици на спасилия се в емиграция крал Зогу, на конгрес в Тирана обявяват създаването на организация Легалитети. Неин лидер е Абац Купи, албански офицер отбранявал Дурес при италианското дебаркиране през април 1939 г., а след това емигрант в Турция и Югославия. След това той е един от ръководителите в Генералния съвет на НФО.

Основната цел на Легалитети, според нейната програма, е превръщането (връщането до някаква степен) на следвоенна Албания в парламентарна монархия. Във външнополитическата си насоченост А. Купи е проанглийски настроен, и затова приема с огорчение помощта която военното командуване на западните държави оказва на албанското партизанско движение. Това ново развитие, „тласва" Легалитети към сътрудничество с германците и всичко отново си отива „по местата". Не се постига и обединение между двете антикомунистически организации Бали комбетар и Легалитети, заради несходство на мненията по идеята за монархическото бъдеще на Албания[33].

На проведения в Пермети от 24 до 28 май 1944 г. Антифашистки национално освободителен конгрес се създава Антифашистки национално освободителен съвет (АНОС) и Антифашистки национално освободителен комитет (АНОК) като органи на властта за освободените територии. Прието е решение за създаването на Първа ударна дивизия на АНОА. В края на август Върховният щаб на Албанската народно освободителна армия е във връзка с Върховния щаб на ЮНОА за координиране на съвместните военни действия. На 24 октомври 1944 г. в Берат по време на втората среща на АНОС Енвер Ходжа представя програмна декларация на правителството пред Антифашисткото вече. В нея са заложени основните параметри на бъдещите действия, които трябва да укрепят новата политическа и социална власт в страната. Във външната политика се предвижда съюз на следвоенна Албания със СССР и държавите от антихитлеристката коалиция и международно признаване на демократичното правителство като единствената законна власт в страната[34]. Последвалото военно настъпление е ознаменувано с битката за албанската столица – 29 октомври – 17 ноември 1944 г. С освобождаването на Шкодра от пета и шеста дивизия на АНОА завършва освобождението на страната от германските окупатори. По време на италианската и германската окупация загиват над 30 хил. човека, което е 2,5% от общия брой на населението до началото на окупацията[35].

На 28 ноември в Тирана започва установяването на новата власт на АНОС и на АНОК. На 30 ноември 1944 г. във Вльора е извършен британски десант. Както в Гърция, така и в Албания западните „освободители" се появяват, когато територията на страната вече е освободена от окупаторите. Както към всички политически и съпротивителни движения, които са комунистически или са свързани с политиката на СССР на Балканите, така и към НФО на Албания и неговата армия САЩ и Великобритания проявяват чувство на неприязън. През есента на 1944 г. Държавният департамент и Форин офис не одобряват временното правителство в Тирана, поради доминиращата в него роля на комунистите и ориентацията му (поради това) към СССР. През следващия месец временното албанско правителство започва конфискация на собствеността на всички политически емигранти (напуснали страната с италианските или германски части и поради това обявени за „врагове на народа") и установяването на държавен контрол над всички промишлени предприятия и акционерни сдружения. През януари 1945 г. е приет закон за конфискуване на държавната собственост на Италия и Германия на албанска територия[36].

В началото на 1945 г. политическият облик на властта в Албания е променен напълно. На 5 януари 1945 г. в Тирана е сформирано правителство на Народния фронт начело с Енвер Ходжа. На 13 януари по решение на президиума на АНОС към правителството е създаден Икономически съвет и Планова комисия. Провеждат се избори за селски, градски и окръжни народни съвети, където разбира се доминират кандидатите комунисти. Извършена е реформа и в армията, като военната служба става задължителна. Колаборационистите са съдени от народни съдилища, като вероятно между тях попадат и много невинни. Всъщност опитите да се покаже една мрачна картина на всички народнодемократични правителства в балканските държави и по такъв начин да се оневинят и представят като жертви предишните управляващи е поредното конюнктурно залитане. *При коя революция и насилствено вземане на властта и то след война, няма насилия? Победители са тези които получават цялостна подкрепа – вътрешна и външна, и разбира се попадат под влиянието (във всяко едно отношение) на своя велик съюзник*. Опозицията винаги е страдаща и жертва на победителите, но това се разбира едва след другия „мах на политическото махало", когато местата в политическата мозайка се разменят.

През август 1945 г. политиката на новото албанско правителство не само, че не среща одобрение от двете западни държави, но се превръща в пречка при реализирането на техните планове. През януари 1945 г. Лондон иска разширяване на британската военна мисия намираща се на албанска територия още от времето на войната, а по-късно през лятото на същата година, вече настоява за приемането на 1500–1700 военни в основните албански пристанища. Що се отнася до важния за новото албанско правителство въпрос – неговото дипломатическо признаване, САЩ и Великобритания реагират по същия начин, както правят това в България и Румъния. За тях отношението към правителството на Народния фронт и неговото международно признаване ще зависи ***от включването в управлението на страната на представители от опозицията***. Едва на 10 ноември 1945 г. правителството на Енвер Ходжа официално е признато от СССР, САЩ, Великобритания и Франция. Така се слага началото и на международното съществуване на нова Албания[37].

БЕЛЕЖКИ

[1] **Kitchen, M**. British policy towards the Soviet Union during the Second World War. – Houndsmills; London, 1986., p. 211, 217–218**.**

[2] **Индукаева, Н. С.** История международных отношений 1918–1945 гг. Томск, 2003. с. 162.

[2a] Известно е че на Запад наричат СССР Русия, преди и по време на войната, както и след нея, като изключение се прави само на официални срещи – бел. моя.

[3] **Kitchen, M**. British policy towards the Soviet Union... p. 233–234; **Бережков, В. М.** Как я стал переводчиком Сталина. – М.: ДЭМ, 1993., с. 323–326; Това последно съотношение дава **Гунев, Г., Илчев, И.** Уинстън Чърчил и Балканите. С., 1989, с. 231; **Roberts, G.** Beware Greek Gifts: The Churchill-Stalin „Percentages" agreement of October 1944. // Мир истории

2001, 1. – http://www.historia.ru/2003/01/roberts.htm - както е индексирано на 30 ноември 2007 г. и Петер Калвокореси. Виж **Кальвокоресси П.** Мировая политика 1945–2000. кн. 1. М. 2003., с. 5; В своите спомени Чърчил пише само за постигнатата между него и Сталин договореност, не се споменава за направената по отношение на България промяна, като не дава никакви подробности и за продължилите на следващия ден пазарльци между Молотов и Идън. Много интересна е съдбата на тази бележка. След одобрението от Сталин, отбелязано чрез станалото известно „драсване" върху нея, английският премиер, който явно не е очаквал толкова бързо и лесно разрешаване на въпроса попитал: „*Не е ли много цинично, че ние решихме този въпрос, имащ съдбовно значение за милиони хора, така екстремно? Хайде да изгорим тази хартийка*". *На което Сталин отговорил: „Не, запазете я за себе си.*" Виж. **Черчилль, У**. Вторая мировая война. Избранные страницы. М.: Панорама, 1998, 383–384.)

[4] **Cohen, W. I.** America in the Age of Soviet Power 1945–1991. Cambridge history of American foreign relations. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. V. 4. p. 250.

[5] Виж: „Вашингтон меняет внешнеполитическую доктрину" // Независимая газета. 2000. 19 декабря.

[6] **Кисинджър, Х.** Дипломацията. Труд, 1997, с. 364.

[7] Преписка на Председателя на Министерския съвет на СССР с президентите на САЩ и министър-председателите на Великобритания по време на Великата отечествена война 1941–1945. С., 1983, 723–724.

[8] **Васильева, Н., Гаврилов, В.** Балканский тупик?... Историческая судьба Югославии в XX веке. М., 2000, 183–184.

[9] Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953. Т. 1. 1944–1948 гг. Москва – Новосибирск 1997, с. 55; Внешняя политика Советского союза в период Отечественной войны. Т. II. М., 1946, 174–175.

[10] По въпроса за интересите на САЩ към румънския нефт виж **Язькова А.** О некоторых аспектах политики США в отношении Румынии (1945–1948). // Балканите в международните отношения 1944–1948. С., 1984, с. 112.

[11] Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. (по нататък FRUS). 1944. V. 4. Washington. 1966, p. 144, 152. Цитирано по **Жигня, К. Л.** Империалистическая политика США и Великобритании в отношении Болгарии и Румынии (1944–1947 гг.). Кишинев, 1987, с. 5.

[12] Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953. Т. 1. 1944–1948 гг. Москва – Новосибирск, 1997, 55–58.

[13] История на дипломацията. Т. 4. Дипломацията през годините на Втората световна война. С., 1977, с. 479–480.

[14] Восточная Европа в документах..., с. 60.

[15] Внешняя политика Советского Союза, 1946 гг. Документы и материалы. М., 1952, с. 174.

[16] Пак там, с. 206.

[17] Восточная Европа в документах..., 88–94.

[18] **FRUS**. 1944. V. 4. Washington. 1966, p. 279. – Цитирано по **Жигня К. Л.** Империалистическая политика США и..., с. 21.

[19] Восточная Европа в документах..., 156–158; **FRUS**. 1944. V. 4. Washington. 1966, p. 465–466; 471–472. – Цитирано по **Жигня, К. Л.** Империалистическая политика США и..., 30–31.

[20] Из хроники исторических дней. 1 мая – 6 марта 1945 гг. Бухарест, 1974, с. 229.

[21] Восточная Европа в документах..., с. 164–170.; **Язькова, А.** О некоторых аспектах политики ... с. 113.; Из хроники исторических дней... с. 248.; **Кузманова, А., Р. Станчева , В. Алексова** Румъния на една река разстояние. „Отворено общество". С., 1999, с. 84.

[22] **Пинтев, С**. България в английската политика от Московкото примирие до Потсдамската конференция. // Международни отношения и външната политика на България след Втората световна война. С., 1982, с. 16.; **Гибианский, Л. Я.** Юго-Восточная Европа в межсоюзнических отношениях на заключительном этапе Второй мировой войны (январь – май 1945.) // Etudes balcaniques. 1976. 1, p. 59.

[23] **Язькова, А.** О некоторых аспектах политики..., с. 116; **Жигня, К. Л.** Империалистическая политика США и..., с. 59–63.; **Мунтян, М. А.** Борьба СССР за прием в ООН Болгарии, Венгрии и Румынии. Кишинев 1972, с. 47.

[24] Мидхад Фрашери е министър на външните работи в първото албанско правителство на Исмаил Кемал паша от 5 декември 1912 г., и син на председателя на създаденото през 1877 г. „Общество за защита на албанската нация" (Истанбулски комитет) – бел. моя.

[25] **Викърс, М.** Албанците. Съвременна история. Пигмалион, 2000, 178–179.

[26] Виж по този въпрос **Манчев, Кр.** История на балканските народи 1945–1990. ПАРАДИГМА С., 2003., с. 83.

[27] **Викърс, М.** Албанците. Съвременна история..., с. 180.

[28] **Волокитина, Т. В., Г. П. Мурашко , А. Ф. Носкова , Т. А. Покивайлова** Москва и Восточная Европа. Становление политических режимов советского типа 1949–1953. Очерки истории. М., 2002., с. 76; **Делчева, Г.** Албания и мирния договор с Италия. // Балканите в международните отношения 1944–1948. С., 1984, с. 139–140.

[29] Виж повече по въпроса **Викърс М.** Между сърби и албанци. Историята на Косово. С., 2000, с. 145–148; **същата:** Албанците. Съвременна история..., с. 181.

[30] **Делчева, Г.** Албания и мирния договор ..., с. 140; **Викърс, М.** Албанците. Съвременна история..., с. 184.

[31] **Викърс, М.** Албанците. Съвременна история..., с. 185.

[32] Гьон Маркагюни е бивш сенатор от фашистки сенат в Рим. Той се споразумява с окупационните власти за обща борба срещу албанските комунисти, като за по-голяма екзотичност и привличане на последователи се връща към корените на албанското кръвно отмъщение (беса) – **Манчев, Кр.** История на балканските..., с. 83–84.

[33] Пак там, с. 84.

[34] **Манчев, Кр.** История на балканските..., с. 86.; **Викърс, М.** Албанците. Съвременна история..., 189–190.

[35] **Албания в XX веке** – http://www.hrono.ru/land/1900alb.html – както е индексирано на 30 ноември 2007 г.

[36] **Волокитина, Т. В., Г. П. Мурашко , А. Ф. Носкова, Т. А. Покивайлова** Москва и Восточная Европа... с. 76.; **Албания в XX веке** – http://www.hrono.ru/land/1900alb.html – както е индексирано на 30 ноември 2007 г.

[37] Восточная Европа в документах..., с. 130; **Делчева, Г.** Албания и мирния договор..., с. 142.